

Den mijnen, de of der mijnen, den mijnen
De mijnen voor alle geslachten.

¹ Of men in het meerv. ook dan de *n* gebruiken moet, wanneer het voornw. op een zelfst. terug wijst, b.v. *neem mijne paarden, ik zal de uwen nemen*—hierover in het hoofdst. over voornaamww.

VIJFDE HOOFDSTUK.

GESLACHTEN.

Inleidende aanmerkingen.

122. Dat de ww. naar geslachten onderscheiden werden in de gesproken taal, eer men nog aan eene geschreven taal dacht, is ten minste hoogst waarschijnlijk. Immers, van waar zou dit onderscheid in de geschreven taal gekomen zijn, indien het niet uit het eenmaal gangbare spraakgebruik ontleend ware? De geslachten zijn dus van hooge oudheid, ja van zoo hooge, dat wij tot derzelve oorsprong onmogelijk opklimmen kunnen.

Moeijelikheden met de leer der geslachten verbonden, waaraan toe te schrijven.

123. Van welk beginsel men in het toekennen der geslachten van ouds uitging, moet altijd een moeilijk vraagstuk blijven, omdat wij hierin den gang der taal, om de bovengemelde reden, niet hoog genoeg kunnen opsporen, en omdat het taalgebr. zelve zich niet overal gelijk gebleven is. Indien men, van den aanvang tot op onzen tijd, eenheid van beginsel in de geslachtregeling kon ontdekken, dan zou men dat beginsel slechts behoeven aan te wijzen en daarop eenige regels te gronden, die de gansche leer der geslachten zouden omvatten. Maar welk beginsel men ook aanneme, zal men op zoo vele afwijkingen stuiten, dat men allerlei kunstmiddelen te baat moet nemen, om het daarop gebouwde stelsel voor instorten te bewaren.

Het oudste beginsel van geslachtregeling.

124. Indien men aanneemt, hetgeen ons hoogst waarschijnlijk voorkomt, dat men op verschillende tijden van

verschillende beginselen van geslachtregeling is uitgegaan, dan ontstaat de vraag wat mag wel het oudste beginsel geweest zijn, dat men in het vroegste tijdperk onzer taal tot rigtsnoer nam?—Wanneer men geen geliefdkoosd stelsel te verdedigen heeft, is deze vraag niet moeilijk te beantwoorden. Het zal er op aankomen of de zichtbare dingen dan wel derzelver benamingen het eerst voorww. van beschouwing geweest zijn. Hieromtrent kan, dunkt mij, geen twijfel bestaan. Zoo zeker als de zinnelijke voorww. ouder zijn dan huune benamingen, zoo zeker heeft men ook daarin een onderscheid van geslacht opgemerkt, eer men op den inval kwam dat een woord, als woord, afgezien van de beteekenis, dus in zich zelve, iets mannelijks of vrouwelijks hebben kon. Zoo is dan, uit den aard der zaak, het oudste beginsel van geslachtregeling ontleend uit de waarneming van tweederlei sekse bij levende wezens.

Dit beginsel ontoereikend.

125. Dit beginsel was uit den aard alleen op ééne hoofdsoort van voorww. toepasselijk, maar éénmaal aangenomen zijnde, kon het zich door analogie of overeenkomst gemakkelijk tot die voorww. uitstrekken, welke door eigenschappen, met die van M. of V. wezens overeenstemmende, gekenmerkt waren. Dan, ook na zoodanige uitbreiding, moesten zich vele voorww. als geslachteloos aan den spreker voordoen, en ik geloof dat men aan het onzijdige hooger en ouderdom in onze taal moet toekennen, dan met de bekende stelling van Bilderdijk bestaanbaar is.¹

¹ Namelijk, dat volgens zijn eigenww., "in onze oudste taal het O. gesl. onder het V. schijnt gescholen te hebben enz." Zie 's mans Verh. over de geslachten bl. 47. Wil men die stelling weerlegd zien, men leze Kinkers Beoord. van Bild. Nederl. Spraakl. bl. 103 en volg.

Tweede beginsel van geslachtregeling.

126. Dat het geslacht in vervolg van tijd ook naar den vorm des woords gerigt werd, moet buiten kijf blijven. Hetgeen wij echter niet zoo verstaan als of men willekeurig aan zekere sluitletters of uitgangen zeker geslacht toeëigende,¹ maar veeleer zoo dat men aan één woord zeker geslacht eigende, omdat deszelfs vorm overeenkwam met dien van een ander woord, welks geslacht reeds naar een ander beginsel bepaald was.²

¹ Opmerkelijk is het nogtans dat alle ww. (naauwelijks kan men een paar uitzonderingen aanwijzen) die op eene toonlooze *e* uitgaan, V. bevonden worden. Ja zoo sterk schijnt men aan dit beginsel gehecht te hebben, dat, hoewel men al de namen van boomen M. maakte, men nogtans *de linde* en *de tamarinde* V. bezigde, juist de eenigste die op eene verzachtende *e* uitgaan. Zou men daaruit niet mogen besluiten, dat de zachte eindklank mede een beginsel tot bepaling van het v. gesl. heeft opgeleverd.

² Zoo zouden b.v. *gevogelte*, *gedierte* enz. O. zijn als collectiva, en *gedeelte*, *gestoelte*, geen collectiva zijnde, nogtans O., wegens overeenkomenden vorm.

Derde beginsel van geslachtregeling.

127. Bij woorden uit andere talen ontleend bleef men veelal het gesl. behouden, dat hun in de taal waartoe zij behoorden eigen was. Dat men van dezen regel dikwijls afweek is te over bekend.

Wankelend taalgebruik.

128. Reeds uit hoofde van het bestaan van drierlei beginsel, konden eenparigheid en duurzaamheid van taalgebruik met betrekking tot de geslachten moeilijk tot stand komen.¹ Deze moeilijkheid was te grooter, daar men aan het oor geen veiligen gids had; want zoo men al op het gehoor het persoonlijke van het O. kon leeren onderscheiden, bleef men ten aanzien van het eerste dikwijls onzeker, of men een nmw. voor M. of V. te houden had, daar het kenmerk in een toonloozen uitgang te zoeken was, die daarenboven nog veelal verzwegen werd, en dus geheel ophield voor het oor een kenmerk te zijn.

¹ De *geslacht-toetse* van Ten Kate staat mij hier niet in den weg. Zij bewijst welzekere overeenkomst in de geslachtregeling tusschen het Nederd. en de oude verwante taaltakken; maar niet eenparigheid van gebruik in verschillende tijdvakken van het Nederd. als geschreven taal.

Hoe men de geslachten van Nederd. nmww. leeren kan.

129. Alle nmww. onder regelen te brengen, en bij elken regel alle uitzonderingen op te geven, is misschien niet doenlijk, en zoo al, ten minste ondoelmatig; omdat de nuttigheid niet geëvenredigd zou zijn aan de moeite, die tot het van buiten leeren van zulk een omslagtig zamenstel zou vereischt worden. De regelen moeten dus weinig zijn, en waar ons de regelen verlaten, raadplege men het gebruik van goede schrijvers en het gezag van woordenboeken, die dat gebruik tot grondslag genomen hebben.

Al te groote angstvalligheid berispelijk.

130. Fouten die het gehoor niet kwetsen of niet tegen eenen algemeenen regel inloopen, hebben weinig te beduiden: veelmeer verdienen zij berisping, die ons door eene angstvallige en gemaakte uitspraak hunne *diepe kennis* van de geslachten als opdringen. Alle kleingeestigheid moet den verstandige mishagen; zekere mate van onnaauwkeurigheid in zaken van gering belang, zal niemand wraken, wien het om den inhoud van het gezegde of gesprokene, maar niet om bloote klanken te doen is.

REGELN OVER HET GESL. VAN ZELFST. NMWW.

Regel uit het natuurlijk gesl. des voorwerps.

131. Alle ww., het zij eigen namen of gemeene, die een menschelijk wezen uitdrukken, of het natuurlijke gesl. van eenig dier te kennen geven, behouden het gesl. aan zoodanig voorw. eigen. Naar dezen regel zijn M. *Adam, Willem, vader, jongen, regter, pachter, Pruis, Zweed, hengst, haan* enz.; V. *daarentegen, Eva, Geerttruida, moeder, jonkvrouw, baker, strykste, koe, hen* enz.¹

Uitzonderingen zijn *het wijf* en *het mensch*, doch het laatste alleen in zekere beteekenissen.²

¹ Zelfs veranderen woorden van een ander geslacht in het mannelijke, door toepassing op een mannelijk voorwerp: b. v. Een *bloed, een ondeugd, een druilloor, een booswicht* enz.

Daarentegen blijven *een oud vel, een lief ding*, schoon op vrouwen toegepast, onzijdig; en *een goede ziel* zal men, ook van eenen man sprekende, niet ligt als mannelijk gebruiken. *Hoofd*, in den zin van aanvoerder, is O.

² Zoo ik mij niet bedrieg, zegt men nooit *het* of *dat* mensch van eenen man: van eene vrouw gebezigd geeft het verachting te kennen: *Kent gij dat mensch? neen, ik heb het mensch nooit gezien*. Doch deze beteekenis kan door nadere omschrijving zoo gematigd worden, dat de uitdrukking in het vrouwelijke en gemoedelijke overgaat: *Het lieve mensch begrijpt mij niet. Uwe moeder is nog hetzelfde goede gulle mensch, dat zij altijd geweest is.*— De uitdrukking *vrouwensch.* ook zonder lidw., is altijd beleedigend, en *vrouwspersoon* is voor het minst onbeschaafd.

Gemeenslachtige woorden.

132. Naar den voorgaanden regel schikt zich ook het gesl. van gemeenslachtige ww. dat is van zulke, die M. of V. zijn, naarmate zij van mannen of vrouwen gebezigd worden, b. v.: *Bode, gids, erfgenaam, echtgenoot, lotgenoot, vreemdeling, kweekeling* enz. Hiertoe behoort volgens Bild. ook lid- of ledemaat; maar zie Geslachtwr. bl. 3.

Uitz.: *gast*, dat ook van eene vrouw gebezigd M. is; en *kennis* en *wacht*, die ook van mannen gebezigd V. zijn.

REGELS VOOR HET M. GESLACHT.

133. Mannelijk zijn:

A. Uit de beteekenis des woords.

I. De namen der maanden: "*Het was in den Mei*," zegt het bekende liedje, en "*April doet wat hij wil*," het Holl. spreekw.¹

II. De namen der boomen: ²

Uitz.: *de linde*, *tamarinde* en *tamarisk* zijn V.

III. De namen der viervoetige dieren.

Uitz. V. zijn: *Kat*, *muis*, *mol* en *rot*,
wezel *lamprei* en *marmot*.

O. zijn: *Rund*, *paard*, *varken* en *zwijn*,
hert, *schaap*, *fret* en *konijn*.

Voorts is het jong van een dier O.: *het lam*,
kalf, *veulen*, *welp* enz. Uitz.: *de big* V.

IV. De namen van edelgesteenten: *smaragd*, *saffier* enz.³

B. Uit beteekenis en vorm des woords.

I. Het zakelijk deel van een wkw. als het eene daad te kennen geeft, b. v. *lach*, *tred*, *loop*, *druk*.

Somtijds met veranderde vokaal: b. v. *rid* van *rijden*; *vond*, *sprong* en *slok*, van *vinden*, *springen* *slikken*; *drang*, *dwang*, *zang*, *klank*, van *dringen* enz.; *dunk*, *dronk* en *worp*, van *denken*, *drinken* en *werpen*.⁴

II. Alle namen van werktuigen op *er* uitgaande, als *hamer*, *stamper*, *snuiter* enz.

Uitz.: V. is *kluister*.⁵

O. zijn *anker*, *kouter* en *lemmer*.

III. Woorden op *dom* uitgaande, die eenen staat of eene gesteldheid te kennen geven: *ouderdom*, *eigendom*,⁶ *wasdom*, *rijkdom* enz.

C. Uit den vorm des woords alleen.

Alle woorden op *em* of *sem*, en alle waarin *m* door een' medeklinker wordt voorafgegaan.

Uitz.: *de palm*, het binnenste der hand, en *het scherm*.

¹ Het spreekt van zelf dat de Hollandsche benamingen met *maand* zamen-gesteld, als zoodanig V. zijn. Wij zullen ze, als minder bekend, hier opgeven, maar voegen er bij, dat zij uit hoofde harer beteekenis buiten Holland niet toepasselijk zijn:

Januarij, ~~~~~	Louwmaand
Februarij, ~~~~~	Sprokkelmaand
Maart, ~~~~~	Lentemaand
April, ~~~~~	Grasmaand
Mei, ~~~~~	Bloeimaand
Junij, ~~~~~	Zomermaand
Julij, ~~~~~	Hooimaand
Augustus, ~~~~~	Oogstmaand
September, ~~~~~	Herfstmaand
October, ~~~~~	Wijnmaand
November, ~~~~~	Slagtaand
December, ~~~~~	Wintermaand.

² Met betrekking tot dezen en eenige volgg. regels, merken wij eens voor al aan, dat kunsttermen, als niet eigenlijk tot de Nederd. taal, maar tot de algemeene kunsttaal van geleerden behorende, buiten onze beschouwing vallen.

³ Gewoonlijk merkt men hierbij aan, dat wanneer de steen, niet als zoodanig, maar als de stof waaruit iets vervaardigd is, genoemd wordt, het O. gesl. in de plaats van het M. treedt; maar deze aanmerking is van geringe toepassing. Het moge al eens te pas komen om in dien zin van een *helder agaat* te spreken; maar de overige edelgesteenten zijn te kostbaar om er iets anders dan juwelierswerk van te vervaardigen, en als bestanddeelen van zoodanig werk zijn en blijven ze steenen.

⁴ Bilderdijk, in navolging van Ten Kate, heeft eenen regel gesteld, volgens welken ww. van den onvolm. verl. T. van een wkw. afgeleid V. zouden zijn; maar in de toepassing brengt ons deze regel op een dwaalspoor, want wat belet ons de boven aangehaalde voorbeelden met veranderde vokaal, en daar benevens zoo veel onzijdige, als *bod*, *slot*, *schot* enz. van een imperfectum af te leiden? en wat zouden wij dan niet eene menigte van uitzonderingen op onzen regel krijgen! Veiliger gaat men ook hier met de beteekenis des woords te raadplegen, zonder daarom den vorm als bijkomend verschijnsel geheel te verwerpen. Met inachtneming van dit beginsel zal men al zeer weinig uitzonderingen op den aangevoerden regel voor het M. gesl. overhouden; gelijk uit § 134, en aldaar nader uit Regel III., onder letter B. blijken zal.

⁵ Wij brengen dit woord gaarne met Bild. onder den vrouwelijken uitgang *ster*, maar laten zijne afleiding van *kluien*, dat is *omvatten*, voor zijne rekening.

⁶ Hoogstr. en Bild. hebben dit woord M. en O. Siegenb. alleen M. Zou men niet een onderscheid moeten maken tusschen den *eigendom*, het regt waardoor men iets bezit, en *het eigendom*, hetgeen uit kracht van zoodanig regt bezeten wordt? Wij meenen ja. Men zou dan b. v. zeggen: *Ik betwist u den eigendom van dat huis*; en wederom: *Wat men op den weg vindt is niet het eigendom van den vinder*.

REGELS VOOR HET V. GESLACHT.

134. Vrouwelijk zijn:

A. Door beteekenis alleen.

I. De soortnamen van alle veldvruchten, moes- en tuin-kruiden.

Uitz.: Mannelijk zijn *uije* of *ajuin*, *komijn*, *ros-marijn*, *anijs*.¹

Ook *knol*, als gewestelijke benaming voor het vrouwelijke *raap*.

Onzijdig is *look* met zijne zamenstellingen, *bieslook*, *knoflook* enz.

II. De namen van bloemen.²

Uitz.: M. zijn *jenoffel*, *ranonkel*, *angelier*, *krokus* en *hiacint*.

III. De namen van boom- en tuinvruchten.

Uitz.: M. zijn *appel*, *amandel*, *mispel*, *eikel* of *aker*, benevens *citroen*, *limoen* en *meloen*.

IV. De namen van kruipend gedierte en insekten.

Uitz.: M. zijn *schorpioen*, *kakkerlak*, *kever*, *schaalbijter*, *krekel*, *vlinder* en *sprinkhaan*, benevens *kikvorsch* en *worm*.

O. *Serpent* en *kameleon*.

V. De namen der letters van het abé en der getalmerken:

De klank der a grenst nader aan dien der o, dan aan dien van eenige andere letter. Gij hebt de zes en de vier opgeteld, maar de vijf overgeslagen.

Uitz.: Een getal als verzamelde hoeveelheid, zelfst. genomen, is O.: *Hoe veel kost het honderd, het vijf en twintig?*

¹ Bild. maakt ze allen V. op grond dat men er *plant* bij denkt.

² Ook de uitzz. onder II. en III. opgegeven zouden naar Bild. Geslachtlijst grootendeels vervallen. Wij hebben er vrede mee, maar het spraakgebruik valt wat minder inschikkelijk.

B. *Uit beteeckenis en vorm des woords.*I. Woorden op *schap* uitgaande en beteeckenende:

1. Eene aandoening of gesteldheid: *gramschap*, *blijdschap*, *dronkenschap*;
2. Eene betrekking: *vriendschap*, *vijandschap*, *maagschap*;
3. Een vergaderd ligchaam: *priesterschap*, *broederschap*.

Uitz.: *Het gezelschap* en *het genootschap*.

II. Woorden op *ing* als uitgang bij het zakelijke deel van een werkwoord gevoegd, om eene handeling of toestand aan te duiden: b. v. *ontmoeting*, *bevinding*, *be-rooving*, *verdrukking*; ook het voortbrengsel eener handeling: *aanmerking*, *handteekening* enz.

III. Het zakelijk deel van een wkw. met of zonder verandering der wortelvokaal, in de volgende beteeckenissen:

Vooreerst: Hetgeen door de handeling in het wkw. uitgedrukt, gewrocht of bewerkt is: *voeg*, *kras*, *schets*, *lasch*, *wasch*, *scheur*, *deuk*, *kreuk*; en met veranderde

vok. *breuk*, *spreuk*, *keus*, *meug*, *wrong*, *kneep*, van *breken* enz. Voorts nog eene talrijke klasse met den verlengden a-klank: *spraak*, *maat*, *laag*, *vaag*, *braak*, *gaaf*, met vele zamenstellingen, als *opspraak*, *afspraak*, *inlaag*, *bijdraag*, *opnaam*, of met de verzachtende e, *bijdrage*, *opname* enz.³

Ten tweede: Een toestand. Van daar de spreekwijzen: *in de klem*, *in de knel*, *in de knijp zijn*; *in de maak*, *aan de kook*, *in de week*, *in de weer*, *metter* (met der) *woon*, *ter leen*, *te huur*, *op de dreef* of *op zijn' dreef*, *op de hol* of *op hol*, *op de luim*, *in de war*, *de wijk nemen*; benevens eenige hebbelikheden: *aan de zuip*, *aan de kuch*, *aan de sep zijn*, waarvoor men hier te lande *aan de lik* zegt.⁴

³ Naar dezen regel, wat den vorm betreft, maar minder duidelijk naar de beteekenis, zijn ook V. *plaag*, *vlaag*, *vraag*, *waag*, *wraak*, *haast*. Dit geldt ook van *zorg*, *hulp*, *smart* en *acht*. *Bons* en *bots* zou men zekerlijk, als namen van handelingen, M. verwachten, gelijk ze bij Bild. voorkomen, maar bij Weil. en Siegenb. zijn ze V.

⁴ Van daar dat men meestal hoort, (zoo ik mij niet bedrieg) *op de loer*, *op de loop* (Kaapsch *aan de haal*), *aan de brand*, *in of onder de druip*, *aan de slag*, *aan de groei*, *aan de sukkel*, *in de rui*, *in de zit*, *aan de praat*, *in de steek* enz. Immers zijn dat toestanden. Maar buiten zoodanige verbinding zijn diezelfde ww. M. als eene daad te kennen gevende: *wij hebben een' langen zit gehad*; *zijne zwakheid ontstaat door een' verhaasten groei*.

C. Uit den vorm des woords alleen.

I. Alle woorden met den uitgang *heid*.

II. Alle die op *nis* uitgaan, met *uitz.* van *het vonnis* en *het getuigenis*. Maar het laatste is in den deftigen stijl ook V.

De vuilnis luidt in de gemeenzame spraak *het vullis*.

III. Alle die *ij* tot sluitletter hebben met den klank *ei*.⁵

Uitz.: *Brij* M. en *tij* O. Voorts zegt men in den omgang *het schilderij* voor *de schilderij*.

IV. Alle die op *ei* uitgaan.

Uitz.: M. zijn *kei*, *rei*, *Mei* en *malvezei*.⁶

V. Alle die op *ie* eindigen.

Uitz.: M. is *derrie*, en O. *genie*.⁷

VI. Alle ww. op *b* uitgaande.⁸

Uitz. is *rob*, en naar sommigen *web*.⁹

VII. Eindelijk alle ww. die op eene toonlooze e uitgaan.¹⁰

Uitz.: M. is alleen *vrede*.

O. zijn: *het einde*, *het kavalje* en *het weide* in de beteekenis van ingewand, van waar men

zegt: een *haas uitweiden*. *Gehalte* wordt zoo wel V. als O. gebruikt, maar het V. schijnt meer veld te winnen.

⁵ De namen der maanden, die op *ij* eindigen, kunnen hier niet in aanmerking komen, want hoewel sommigen ten onrechte *Julei* en *Junei* zeggen, behoort men *Juli* en *Juni* uit te spreken, als verkortingen van *Julius* en *Junius*. In *Januarij* en *Februarij* wordt die fout niet begaan.

⁶ En volgens Weil. *het gelei*; maar mijn oor gebiedt mij met Bild. *de gelei* te zeggen, als V.

⁷ *Genie* O. te gebruiken is geen *moffery* en *domme taalverwoesting*, gelijk Bild. zegt. Het zal te bezien staan of het niet beter van *ingenium*, namelijk een *ingenium* bij uitnemendheid, dan van *genius* af te leiden is. In de beteekenis van aanleg zegt men: hij heeft geen *genie* voor zijn vak. Wat heeft dat met *genius* gemeen? Wil men daarom *genie* O. gebruiken in de beteekenis van voortreffelijken aanleg, uitstekend kunstvermogen enz., maar M. in die van eenen mensch met zoodanigen aanleg, met zulk vermogen begaafd, gelijk men *den bloed*, *den ondeugd* enz. zegt, dat laat zich verdedigen, al is het ook dat het spraakgebruik daarin, zoo veel wij weten, geene uitspraak gedaan heeft. (Zie voorts over dit w. Geslachtwijzer bl. 12.)

⁸ De meesten worden, vooral in den deftigen spreektrant, tweegrepig gebruikt, en hebben dan de verzachtende *e* als kenteeken van het V. geslacht: *kribbe*, *ribbe*, *snebbe* enz.

⁹ Siegenb. en Weil. zijn voor het O., maar Bild. zegt *de web* of *webbe*, en wij meenen dat het thans heerschend gebruik daarvoor pleit.

¹⁰ Behalve het groote aantal ww. op de verzachtende *e* uitgaande, behoort nog tot dezen regel de talrijke klasse op *te*, van bijv. nmmw. en wkww. afgeleid, als *dikte*, *hoogte*, *sterfte* enz.

REGELS VOOR HET O. GESLACHT.

135. Onzijdig zijn:

A. Uit de beteekenis alleen.

I. De namen van landen, steden en dorpen, waarvan het lidw. geen noodzakelijk gedeelte uitmaakt: *Het volkrijke China*; *het aloude Rome*, *het vischrijke Scheveningen*.

Maar eigennamen die noodzakelijk een lidw. voorop hebben, zijn aan dezen regel niet gebonden: zoo zijn *de Haag* en *de Briel* M.; *de Betuwe* en *de Veluwe*, twee streken van Gelderland, V. en *het Gooi* O.¹

II. Alle verkleinww.: *mannetje*, *vrouwkje*, *huisje*.

B. Uit beteekenis en vorm des woords.

I. Alle onbep. wijzen van wkww., als *het loopen*, *het springen*; ook wanneer zij de beteekenis van eene handeling geheel verliezen: *Het eten is op tafel*; *koffij is mijn liefste drinken*, dat is *drank*.

II. Het zakelijk deel eens wkws. met *ge* of *be* voorop: *Geloop*, *gevrj*, *bedrag*, *bereik*; ook wanneer door zoodanig w. geen bedrijf, maar veeleer het bewerkte wordt uitgedrukt, als *gedicht*, *gebouw*, *bestek*, *betoog*.

Voorts houdt deze regel ook stand in zamenstellingen, waarvan het grondw. op zich zelf staande *be* of *ge* voorop heeft: *misdrif* en *narigt*, van *bedrijf* en *berigt*; *misbruik* en *aantal*, van *gebruik* en *getal*.²

III. Het zakelijk deel eens wkws. met *ver* of *ont* voorop: *verhaal*, *verval*, *ontbijt* enz.³

Uitz.: M. zijn *ontvang* en *verkoop*.

IV. Het zakelijk deel des wkws. met het toevallig onafscheidbaar voorz. *over* of *onder*: *overleg*, *overtrek*, *onderhoud*, *onderwerp*, *onderzoek* enz.⁴

V. Het zakelijk deel eens wkws. met den uitgang *sel*: *schepsel*, *kooksel*, *windsel*, *zaagsel*.

VI. Ww. met het voorvoegsel *ge* en den uitg. *te*, die eene verzameling te kennen geven: *gedierte*, *gevogelte*, *gebergte*. Dezelfde regelmaat volgen nog eenige zonder collectiva te zijn, als *gedeelte*, *gestoelte*, *ge-* of *verhemelte*, en het gemeenzame *gedoente*.⁵

VII. Ww. op *schap*, in twee betcekenissen:

Vooreerst, om eene waardigheid uit te drukken, als *het burgemeesterschap*, *baljuwschap* enz.

Ten tweede, als benaming van een oord of gewest: *graafschap*, *landschap*.

VIII. Ww. op *dom* in een verzamelenden zin: *Christendom*, *heidendom*, *schepselendom*. Ook als landsnaam: *het-hertogdom*, *prinsdom* enz.

C. Uit den vorm alleen.

I. Woorden met den uitgang *eel*: *kasteel*, *juweel*.

Uitz.: *Karbeel* of *korbeel* en *makreel* zijn M.; *kaneel* en *pateel* of *plateel* V.

II. Ww. met den uitg. *ment*: b. v. *parlement*, *regement*, *logement*.

III. Ww. met den uitg. *et*: *helmet*, *lancet*, *portret*.

Uitz.: V. zijn *bajonet*, *palet*, *raket*, *trompet*, en eenige min gebruikelijke ww., waarover zie *Geslachtwijzer*.

¹ In zulke gevallen is de oorzaak van het gesl. in den oorspronkelijken, meestal zeer verloopen vorm, van den eigennaam te zoeken. Men raadplege b. v. F. Halma's *Tooneel der Vereenigde Nederlanden*, of van Leeuwen's *Batavia illustrata*.

² Van hier ook het onderscheid tusschen de zamenstellingen met *val*; immers zijn *uitval*, *inval*, *aanval*, *afval* M. als met den wortel van *vallen* zaamgesteld, terwijl *toeval*, *voortval* en het eenigzins verouderd *misval*, als van *geval* afkomstig, O. zijn. Daarom is *overval*, als plotselinge aanval, M., en *Is* schielijke ongesteldheid O.

³ Niet altijd blijft de vokaal van het 'grondw. in de afleidingen door regels II. en III. omschreven. onveranderd: *behulp, beschot, bedrog, ontbod, vergif, verbond*. Wie er lust toe gevoelt mag er de reden van uitpluizen. In *beschot* en *verbond* zou men kunnen zeggen, pleit de meer lijdelijke beteekenis voor eene afleiding van het verl. deelw.; maar hoe dan met *ontbod* en *bedrog*? Wie van alles reden geven wil, moet zich al dikwijls met schijngronden behelpen.

⁴ Zie over het kenmerk van zoodanige voorzls. § 230.

⁵ Dit is hier meer in gebruik dan in Holland, waar het ook wel *gedoen* luidt, en volgens Weil. meest voorkomt in den zin van eene plaats, waar een boer zijn bedrijf, als 't ware zijn *doen*, uitoefent. In dien zin zegt men gemeenzaam in Holland zoowel als aan de Kaap: *Die boer zit in een goed gedoente*.

Algemeene regel voor zamengestelde ww.

136. In zamenstellingen houdt men zich aan het gesl. van het laatste gedeelte des woords. Zoo zijn *huisdeur* en *windvlaag* V. om het gesl. van *deur* en *vlaag*; *oogsttijd* en *broodnijd* M. om het gesl. van *tijd* en *nijd*. Volgens dezen regel is *oogenblik*, althans in den deftigen stijl, M., maar in de taal des omgangs O.

Dit beginsel van geslachtsbepaling is nogtans ondergeschikt aan dat uit de beteekenis des woords ontleend en § 131 opgegeven; daarom zijn *breekspel*, *blaaskaak*, *booswicht*, M. en daarom is *helleveeg* V. *Misdruk* is O. omdat *druk* daar zoo veel als *druksel* of *gedrukte is*; en in *maaltijd*, heeft het V. gesl. van *tijd* stand gehouden.

Afwijkende spreekwijzen.

137. Zoodanige zijn: *op de been komen, in de wapen brengen, onder de voet werpen, de visch koken*, waarin *been, wapen, voet, visch* verkortingen van het mrv. schijnen te zijn,¹ gelijk ook in de spreekwijs, *boter bij de visch*.

In *de beest spelen* heeft beest het oude geslacht uit het Latijn *bestia* behouden.

¹ Dit gevoelen wordt vooral waarschijnlijk door de voorbb. van het oude spraakgeb. door Kluit, bl 101 der Voorrede op de Geslachtl. van Hoogstr. opgegeven. Daarop beroept zich ook Weil., van wien wij dit overnemen.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER HET GETAL IN ZELFST. NAAMWOORDEN.

Bepaling.

138. Het getal is die bijkomende omstandigheid van een hoofddenkbeeld, waardoor wij het ons als één of meer dan één voorstellen. Zie boven (§ 97). Van daar de benamingen *enkelvoud* en *meervoud*.